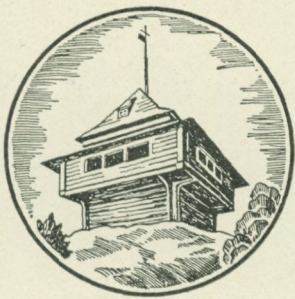

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1941**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1941

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Kronprinsen och prins Gustaf Adolf på Skansen vid defileringen under "Det frivilliga försvars dag" den 15 september 1940. Foto Dagens Nyheter.

Tryckt hos

Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1941

SPETS FRÅN 1600-TALET

Ytterligare en gåva av Nordiska museets vänner är här avbildad bland årets märkliga nyförvärv. Det är en spets, som på grund av sin höga kvalitet och såsom representant för ett av spetsindustriens tidigaste skeden är värd en särskild presentation.

Spetsen är ett genuesiskt arbete från 1600-talets förra hälft. Genua var vid sidan av Venedig under 1500-talets senare och 1600-talets förra hälft Europas förnämsta spetsleverantör. Det var knyppling som här övades, och de genuesiska spetsarnas stora framgång berodde kanske främst på de effekter som kunde vinnas vid omsättandet av den venetianska sydda spetsens mönster, främst reticellan, i denna teknik. De genuesiska knypplerskorna kunde med lätthet återge den sydda spetsens klarhet och fasta komposition samtidigt som tekniken gav dem möjlighet att göra mönstret tunnare och graciösare.

Genom riklig användning av flätslaget med 2 eller 4 trådar och det så kallade formslaget kunde dessa resultat åstadkommas. Lärftslaget, som gav partier av större täthet, brukades däremot ytterst sparsamt. Den spets som här behandlas är nästan helt uppbyggd med flätslag, under det att formslaget inte alls förekommer. Den har härigenom fått en immateriell lätthet, som i ovanligt hög grad understryker det träffande i namnet "rosoni genovesi", vartill likheten med de stora gotiska rosfönstren givit upphov.

Under namn av "points de Gênes" spredos Genua-spetsarna över hela Europa och kommo även till Sverige. Först från 1650 ha vi emellertid en skriftlig uppgift härom, framletad ur Slottsarkivets klädkammarräkenskaper av Elisabeth Thorman. Det är en räkning med poster på spetsar använda till "kraghor och lintygh". Redan tidigare giva emellertid talrika porträtt av svenska stormän, framförallt många Gustav Adolfs-porträtt, vittnesbörd om att de genuesiska spetsarna också dessförinnan här hade en god marknad.

Vidstående porträtt från 1619 föreställer Gustav II Adolfs

gemål Maria Eleonora. Drottningen är här iförd en praktfull och representativ dräkt med en krage, vars spets visar ett med den andra avbildningen nära nog identiskt mönster. Nordiska museets spets kan ha haft en liknande placering, men några säkra antydningar om användningen finnas dock icke. Spetsen är 12 cm bred och 170 cm lång och bär i båda ändar spår av att ha förkortats.

Spetsar av detta slag kommo emellertid på allehanda sätt till användning som besättning på kragar, manschetter, näsdukar, stövelstrumpor, lakan, örngott m. m. Det var alltså en enorm efterfrågan som skulle tillgodoses, och spetsindustrin tog också proportioner, som gjorde den till en nationalekonomisk tillgång för de spetsproducerande länderna. För importlanden skapade de däremot utgifter som t. ex. i Frankrike tillmättes en väsentlig betydelse för statsfinanserna. Det finnes många vittnesbörd om det hejdlösa slöseri som bedrevs med denna modevara, så berättas t. ex. från Frankrike att Ludvig XIII:s gunstling Cinq-Mars vid sin död efterlämnade 300 par stövelstrumpor besatta med spetsar. Detta exempel från hovkretsar kan kompletteras med ett citat ur en engelsk bok från 1583, "Anatomy of Abuses" av Sir Philip Stubbes, som på tal om kragar betygar att det inte bara var några få utvalda som kostade på sig denna lyx, utan "— — — var och en, hur ringa och obetydlig han eljest må vara, vill äga tre eller fyra stycken — — — och dessa äro rikt prydda med allt annat än billiga spetsar." Från samma verk kan man även hämta intressanta notiser om hur spetskragarna behandlades för att stå ut omkring axlarna. Det fanns särskilda stryk- och stärkinrättningar, där kragarna behandlades med stärkelse av olika färg, strökos med heta järn och veckades med särskilda små verktyg av trä eller ben.

Anna-Maja Nylén.

